

KLIMAAT, BIODIVERSITEIT, LANDBOUW: DRIE ESSENTIËLE COMPONENTEN VAN

Klimaat, biodiversiteit en landbouw zijn nauw met elkaar verweven. Daarom kan de geringste verandering - een klein temperatuurverschil of het uitsterven van een dier- of plantensoort - voelbaar zijn aan de andere kant van onze planeet. De harde realiteit is dat zij die het minst verantwoordelijk zijn voor de klimaatverandering, het meest kwetsbaar zijn voor de veranderingen in hun natuurlijke omgeving.

Een duurzaam kapitaal voor de ontwikkeling van de mensheid

Volgens de Verenigde Naties verdween tussen 1990 en 2005 wereldwijd 3% van het bosbestand. De ontbossing - voornamelijk het gevolg van de omschakeling van bos naar landbouwgrond in ontwikkelingslanden - voltrekt zich in een hoog tempo, ongeveer 13

miljoen hectare per jaar. Ontbossing is niet alleen schadelijk voor de biodiversiteit. Ze produceert ook jaarlijks tussen de 18 en 25% van de broeikasgassen. Zo heeft ontbossing in grote mate bijgedragen tot klimaatverandering.

De verwevenheid tussen klimaat en bio-

diversiteit, en de impact van beide op de menselijke ontwikkeling, zijn ons sinds de Top van Rio '92 welbekend (zie kader, p.5). Soorten verdwijnen 1.000 maal sneller dan normaal is. De oorzaak is menselijke activiteit. Voldoende reden voor de VN om biodiversiteit hoog op de agenda te plaatsen van 2010.

KLIMOS: Platform Klimaat en Ontwikkelingssamenwerking

KLIMOS is de naam van het in 2008 opgerichte platform Klimaat en Ontwikkelingssamenwerking, een initiatief van KULeuven-professor Bart Muys. Het onderzoeksprogramma onderzoekt hoe klimaatbeleid en ontwikkelingssamenwerking met elkaar te verzoenen. KLIMOS wordt gefinancierd door de Belgische ontwikkelingssamenwerking via VLIR-UOS, de Vlaamse Interuniversitaire Raad - Universitaire Ontwikkelingssamenwerking.

Lange tijd stond men wantrouwig tegenover de integratie van het klimaatdenken in het ontwikkelingsbeleid. Men vreesde dat van de oorspronkelijke doelstellingen

zou worden afgeweken ten voordele van louter klimaatsmitigatie. Ook werd vaak gesteld dat de klimaatopwarming vooral een zaak van het Noorden is. In het Zuiden waren dringender problemen aan te pakken, zoals de Millenniumdoelen. Het besef groeit nu dat in heel wat streken de klimaatverandering deze Millenniumdoelen in de weg staat.

KLIMOS wil een stevige kennisbasis uitbouwen over de gevolgen van de klimaatverandering voor het Zuiden. Het is een consortium van een tiental onderzoeksgroepen van KULeuven, VUB, UGent en de Katholieke Hogeschool St-Lieven.

De onderzoeksresultaten zullen ter beschikking worden gesteld van de Belgische ontwikkelingssamenwerking, andere overheden, ngo's en de privésector.

**Bruno Verbist¹, Bart Muys²,
Tom Waas et Jean Hugé³**

¹ KLIMOS-projectleider

² KLIMOS-projectcoördinator van de KULeuven

³ KLIMOS-projectmedewerkers van de VUB

online

www.kuleuven.be/klimos

DUURZAME ONTWIKKELING

Menselijke ontwikkeling berokkent de meeste schade aan de biodiversiteit en het klimaat. Willen we tegen 2015 Millenniumdoel 1 – halveren van de honger en de armoede – behalen, dan moeten we rekening houden met het milieu als onmisbare factor van 'duurzame ontwikkeling': "het vermogen van de komende generaties om in hun behoeften te voorzien".

De klimaatschuld van de industrielanden

In zijn toespraak op de Top van Kopenhagen zei de Venezolaanse president Hugo Chavez: "De 500 miljoen rijkste mensen die 7% uitmaken van de wereldbevolking, zijn verantwoordelijk voor 50% van de CO₂-emissies op wereldschaal, terwijl 50% van de armste mensen slechts voor 7% van de emissies verantwoordelijk zijn." Hiermee geeft Chavez de klimaatschuld aan van de industrielanden ten aanzien van de ontwikkelingslanden.

Naast het gevaar dat duizenden planten- en diersoorten zullen uitsterven, moet ook worden gevreesd voor almaar meer 'extreme meteorologische verschijnselen' zoals langdurige droogtes en hevige orkanen. Deze extreme weersverschijnselen zullen het Zuiden het hardst treffen.

In de 20e eeuw steeg het zeeniveau met 10 à 20 cm. Tegen 2100 wordt door het smelten van de ijsreserves nog eens een stijging met 9 à 88 cm verwacht. De zee kan in landen als Bangladesh dichtbevolkte kustgebieden overspoelen. Eilanden zoals De Maldiven dreigen helemaal te verdwijnen. Daarnaast zal de vervuiling van zoetwaterreserves massale migratiestromen van mil-

joenen mensen op gang brengen, de zogenaamde milieu- of klimaatvluchtelingen. Andere mogelijke gevolgen zijn de afname van de landbouwproductie in (sub)tropische gebieden en verwoestijning.

Een lokale en gediversifieerde landbouw...

80% van de wereldbevolking zijn landbouwers. Volgens een rapport van het IAASTD zal de wereldwijde vraag naar voedsel bin-

De VN-Milieutop

In 1992 hielden de Verenigde Naties een *Internationale bijeenkomst over Leefmilieu en Ontwikkeling*, beter bekend als de 'Earth Summit'. Naast enkele vrijblijvende overeenkomsten (Agenda 21, Rio-verklaring, Bossenverklaring) ondertekenden de deelnemende landen twee verdragen die verplichtingen opleggen.

Het *Verdrag voor Biologische Diversiteit* (VBD) beoogt het behoud, bescherming en duurzaam gebruik van de biologische diversiteit en een eerlijke verdeling van de voordelen die voortvloeien uit het gebruik van genetische rijkdommen. Een van de belangrijkste beslissingen is om het verlies aan biodiversiteit tegen te gaan tegen 2010. Het *Clearing-House Mechanism* (CHM) werd opgezet om alle landen toegang te geven tot de benodigde kennis en technologie. Het Belgische *focal point* is het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen. Met steun van de Belgische ontwikkelingssamenwerking organiseert het in het kader van het CHM activiteiten voor capaciteitsopbouw met de Belgische partnerlanden. Het *Protocol van Cartagena inzake Bioveiligheid* werd goedgekeurd en toegevoegd aan het biodiversiteitsverdrag in 2000. Dit protocol regelt de verplaatsing van Veranderde Levende Organismen tussen staten.

Het *Raamverdrag inzake Klimaatverandering van de Verenigde Naties* heeft als doel de klimaatverandering te beperken. In 1992 werd vastgelegd dat de industrielanden zich moesten inzetten om hun broeikasgasemissies uiterlijk in 2000 terug te brengen op het peil van 1990. Van een kwantitatieve doelstel-

ling of een planning was echter geen sprake. Een belangrijk principe hierbij is het 'voorzorgsbeginsel': alle activiteiten die ernstige of onomkeerbare schade dreigen aan te richten, kunnen worden ingekrompen of zelfs verboden, ook zonder absolute wetenschappelijke zekerheid. Het *Kyoto-Protocol* uit 1997, dat niet werd aanvaard door de VS, bepaalt dat industrielanden hun uitstoot uit 1990 tegen 2008-2012 met minstens 5% moeten verlagen. In 2007 werden in Bali de agenda (mitigatie, adaptatie, financiering, technologie en een overkoepelende 'gedeelde visie') en stappen vastgelegd om tegen december 2009 te komen tot een nieuw klimaatakkoord. Maar de Top in Kopenhagen flopte.

In Rio werd eveneens overeengekomen om een Verdrag uit te werken om *Woestijnvorming* te bestrijden. Dat Verdrag werd ondertekend in 1994. Het tegengaan van woestijnvorming heeft raakvlakken met klimaatverandering, biodiversiteit, water als natuurlijke hulpbron, voedselzekerheid en socio-economische factoren. De kern van het verdrag is de ontwikkeling van nationale, subregionale en regionale actieprogramma's.

A. Van der Avort - DGOS

online

Convention on biological diversity:
www.cbd.int

United Nations Framework Convention on Climate Change: www.unfccc.int

Convention to Combat Desertification :
www.unccd.int

nen afzienbare tijd met 75% stijgen. Dit als gevolg van de bevolkingsgroei en de toenemende vraag naar vlees. De productie van 1 kg vlees vereist 10 maal zoveel water en granen als de productie van 1 kg groenten, terwijl vruchtbaar bouwland almaar schaarser wordt. Volgens het IAASTD is een goed beheer van kleinschalige en gediversifieerde landbouw van doorslaggevend belang.

Het merendeel van de bossen bevindt zich

in het Zuiden en wordt bedreigd door landbouwactiviteiten. Men kan de bevolkingsgroepen echter moeilijk verbieden de bossen te ontginnen, want vaak voorzien die bossen in hun levensonderhoud.

... met vrouwen aan het roer

Zij die meer dan de helft van de wereldbevolking uitmaken, hebben recht op een stem in dit debat: ofwel wordt de strijd samen met de vrouwen gevoerd, ofwel wordt er helemaal

geen strijd gevoerd². In ontwikkelingslanden zijn 60 tot 80% van de vrouwen betrokken bij de landbouwproductie. Dat blijkt andermaal duidelijk uit een recent rapport van het UNFPA³: de demografische druk zal zwaar doorwegen op de toekomst van het klimaat. Tegen 2050 zijn we wellicht met 8 à 10 miljard consumerende en milieuvuulende mensen. Het groeiverschil zal deels worden bepaald door de mate waarin vrouwen zelf kunnen beslissen over geboortebepaling.

Het blijft dus een open debat op het snijvlak van de drie pijlers van duurzame ontwikkeling: de economische, de sociale en de milieupijler. Claude Croizer, milieud adviseur bij BTC (zie kadertekst), vat het zo samen: "De uitdaging bestaat erin zich een wijze van ontwikkeling voor te stellen die biodiversiteit als een ecologisch maar ook als een economisch en cultureel patrimonium bejegent."

Elise Pirsoul

online

Millenniumdoelen:

www.un.org/millenniumgoals/

VN-forum over bossen:

www.un.org/esa/forests

Vrouwen en ontwikkeling:

www.dgci.be/nl/cvo

Seminarie BTC "landbouw als motor van groei voor de armen":

www.btcctb.org

Hoe gaat BTC om met de nadelige impact van ontwikkeling op biodiversiteit?

De Belgische ontwikkelingssamenwerking stelt zich in de eerste plaats tot doel de armoede te bestrijden en de leefomstandigheden van zowel de plattelandsbevolking als de stedelijke bevolking te verbeteren. Wat het Belgisch Agentschap voor Ontwikkelingssamenwerking (BTC) betreft, maakt biodiversiteit deel uit van een ruimer geheel van milieuaspecten. Milieu is een sectoroverschrijdend thema waarin ook biodiversiteit haar plaats heeft. BTC heeft weinig projecten lopen met biodiversiteit als belangrijkste invalshoek, maar sinds een aantal jaren stijgt het aantal projecten dat verband houdt met het duurzame beheer van natuurlijke rijkdommen.

BTC streeft in de eerste plaats naar een zo goed mogelijke analyse van de milieuparameters en milieu-effecten - waaronder de eventuele gevolgen voor de biodiversiteit - en probeert deze parameters zo afdoend mogelijk te hanteren bij het uitwerken van een ontwikkelingsactiviteit. Dit kan een activiteit zijn in de sector plattelandsontwikkeling en landbouw, maar ook in andere sectoren zoals infrastructuurwerken, gezondheidszorg of onderwijs. Ontwikkelingspartners stellen zich van langs om meer ontvankelijker op voor milieuproblemen, zoveel is zeker. Niet alleen is het klimaatprobleem sterk op de voorgrond getreden en is het milieubewustzijn versterkt, regeringen zien ook

dat er meer en meer milieuschade voorkomt, zowel op het platteland als in de steden. Milieubewustzijn is een feit, en regeringen plaatsen deze kwestie alsmaar hoger op de agenda. Een bewijs hiervan is dat van de vijf partnerlanden waarmee in 2009 nieuwe samenwerkingsprogramma's werden uitgewerkt, twee landen (Peru en Tanzania) milieu en beheer van natuurlijke rijkdommen kozen als prioritaire samenwerkingssector. Tot voor een paar jaar zou een dergelijke keuze wellicht nooit zijn gemaakt.

Claude Croizer milieud adviseur BTC, interview door **Jean-Michel Corhay**

¹ International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development, *Agriculture at a Crossroads*, 2009

² Dat was het discours dat werd gehouden op de conferentie van de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling in december 2009 "L'accès et le contrôle des ressources par les femmes: Un défi pour la sécurité alimentaire".

³ Wereldbevolkingsrapport 2009, Omgang met een veranderende wereld: vrouwen, bevolking en het klimaat, november 2009.